

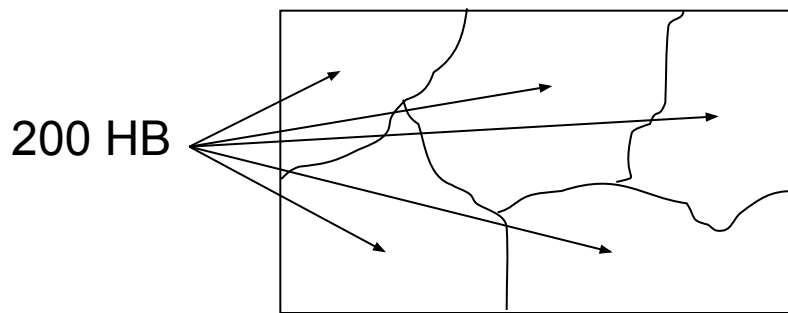
Основи теорії сплавів

1. Основні типи фаз в сплавах та їх властивості.
2. Основні типи діаграм стану подвійних сплавів.
3. Типи трифазних реакцій.
4. Подвійна діаграма стану Fe-C.

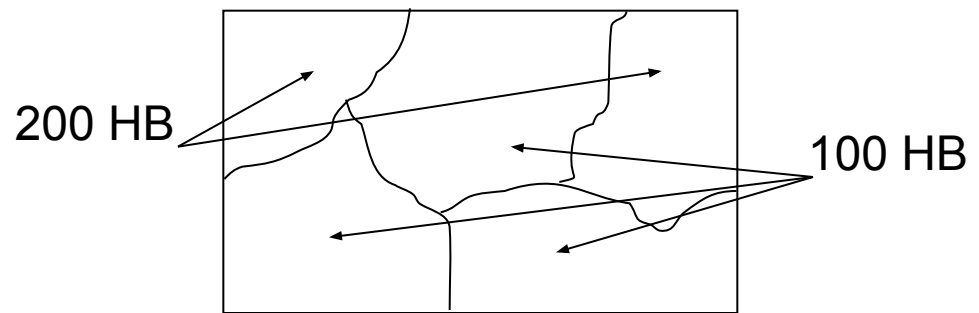
1. Основні типи фаз в сплавах та їх властивості.

Основу властивостей металевих сплавів визначає *фазовий склад* і *структура* сплавів.

Фаза – це однорідна за складом і будовою частина сплаву, що відокремлюється від інших частин поверхнею розділу, при переході через яку стрибкоподібно змінюється хімічний склад і властивості.

Одна фаза

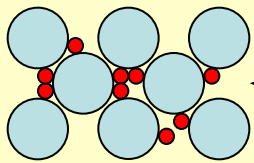

Дві фази

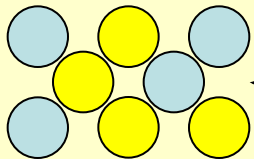
Види фаз у твердому стані

первинні тверді розчини

Утворюються при розчиненні компонентів один в одному.

← проникнення
(Me+ C,N,B,H)

← заміщення

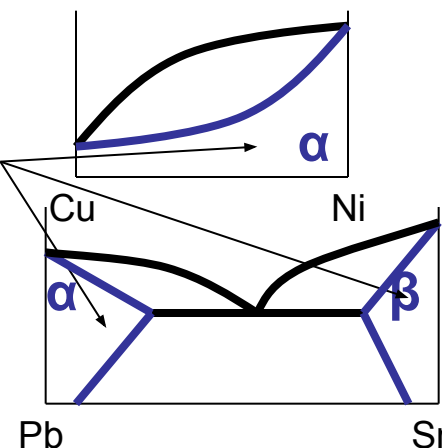
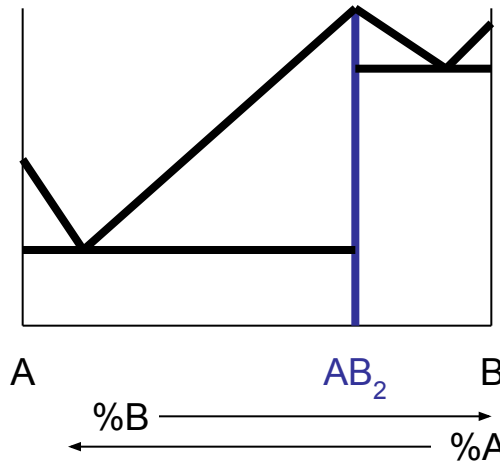
проміжні фази на базі хімічних сполук

Являють собою хімічні сполуки як металів з неметалами, так і металів між собою, а також тверді розчини на основі таких сполук, які утворюються внаслідок хімічної взаємодії компонентів.

Характеристика твердих фаз

тип фази характеристика	Первинні тверді розчини	Хімічні сполуки
Хімічна взаємодія	немає	є
Тип міжатомного зв'язку	металевий	складний
Будова	Зберігається кристалічна решітка основного метала	Утворюється нова кристалічна решітка
Властивості	Пластичність	Твердість
Хімічний склад	Змінний	Сталий

Позначення твердих фаз

тип фази позначення	Первинні тверді розчини	Хімічні сполуки
Позначення	Умовне : α , β , γ	Хімічною формулою : FeS , Al_2O_3 , Fe_3C
Позначення на діаграмі стану	<p>Область, яка домикає до чистого елемента</p> <p>Області твердих розчинів</p> 	<p>Вертикальна лінія</p>

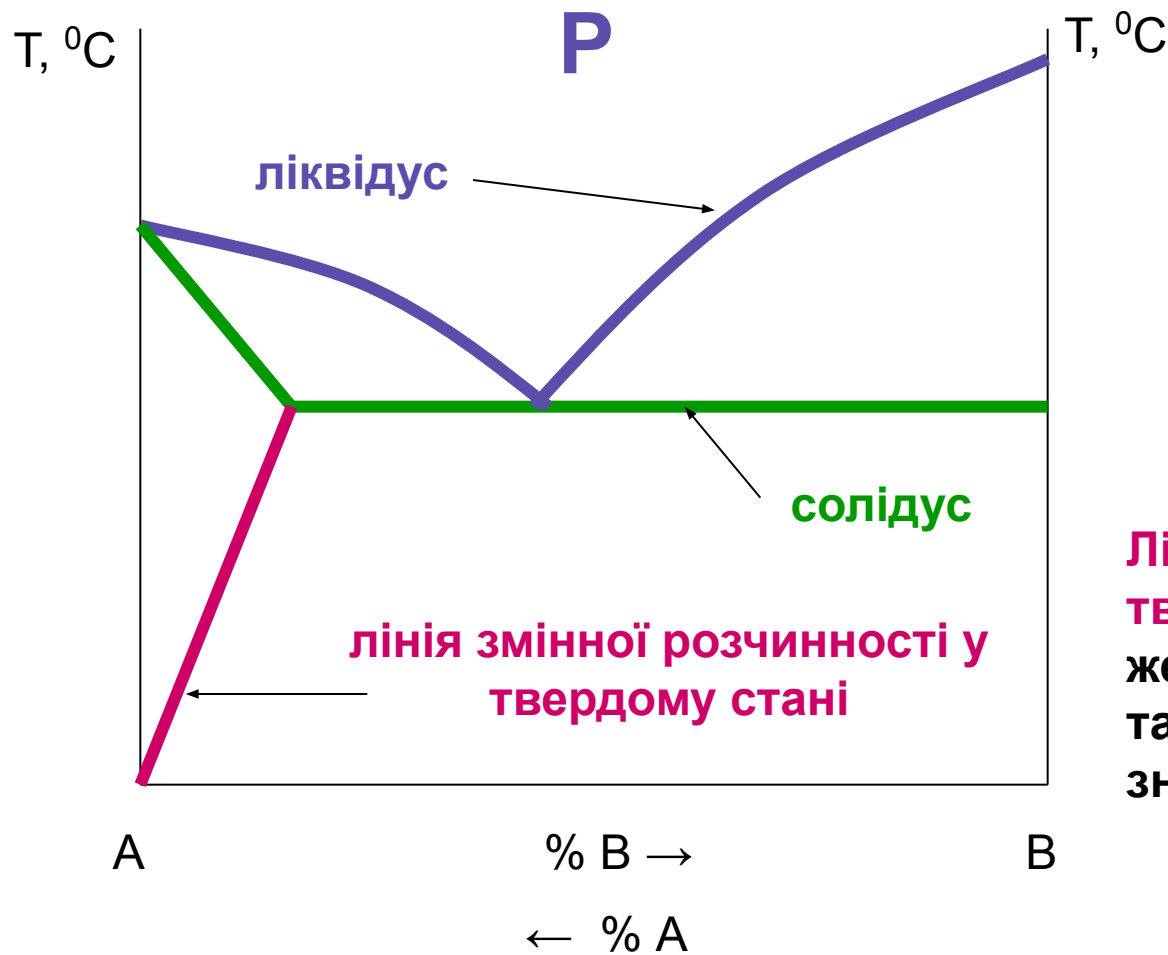
2. Основні типи діаграм стану подвійних сплавів.

Діаграми стану характеризують графічну залежність між складом фаз, температурою і концентрацією компонентів, що складають систему (компонентами можуть бути чисті елементи або хімічні сполуки).

Температура, °C

A (100%)   →%B
%A←   B (100%)

Значення ліній діаграм стану

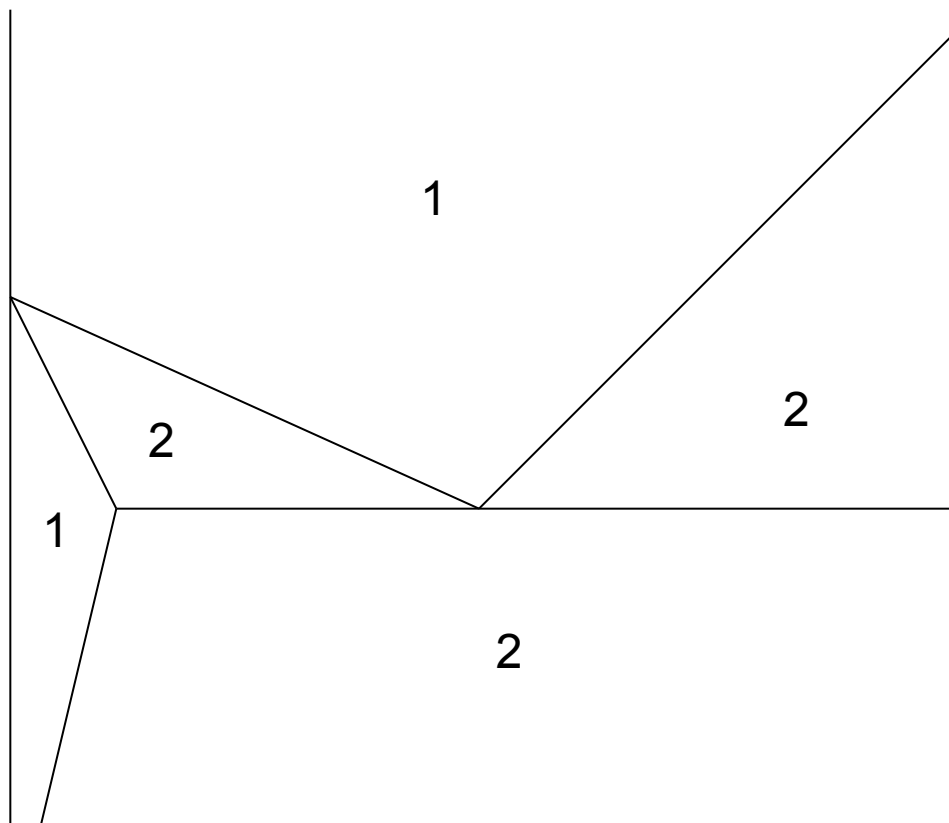

Ліквідус – показує температури початку кристалізації сплавів

Солідус – показує температури кінця кристалізації сплавів

Лінія змінної розчинності у твердому стані – показує зниження концентрації компонента В у твердому розчині при зниженні температури

Позначення фазових областей на діаграмах стану

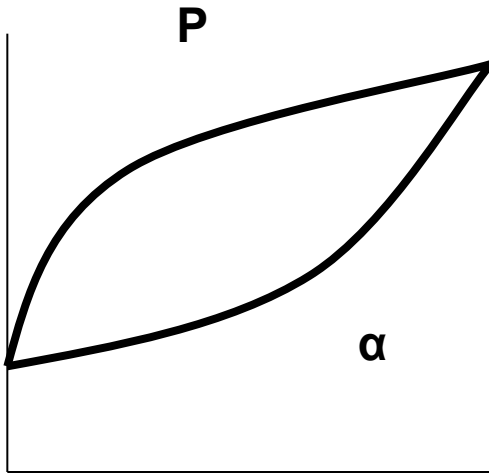
Значення діаграм стану

Діаграми стану відіграють важливу роль у визначенні **технологічних** та **експлуатаційних** властивостей сплавів, які щільно пов'язані із фазовим складом і структурою сплаву.

Знання діаграм стану дозволяє:

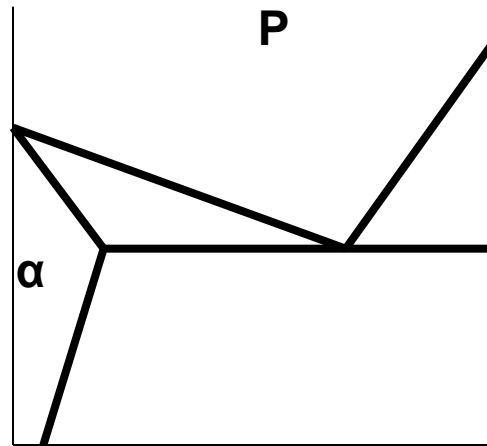
- уявити повну картину формування фазового складу будь-якого сплаву,
- визначити оптимальну температуру заливання сплаву для отримання литих деталей, оцінити рідкотекучість вибраного сплаву та можливість виникнення хімічної неоднорідності,
- визначити можливість та умови обробки тиском,
- визначити режими термічної обробки.

Види двокомпонентних діаграм стану

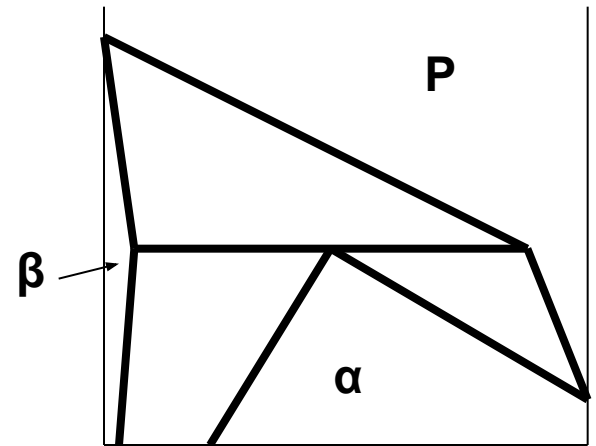
I

з необмеженою розчинністю у рідкому і твердому стані

II

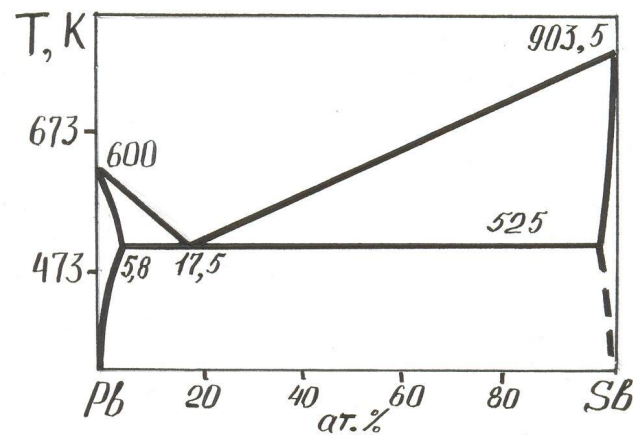
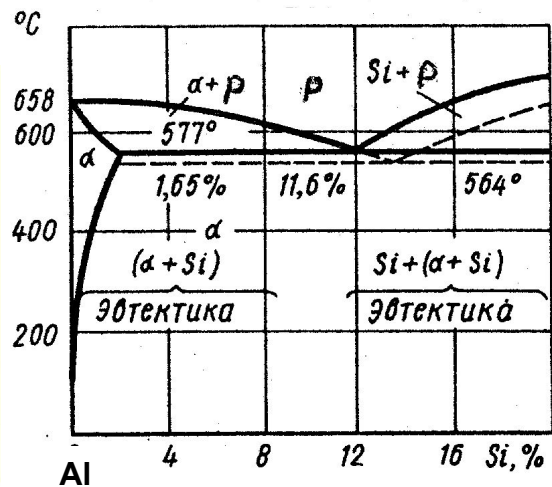
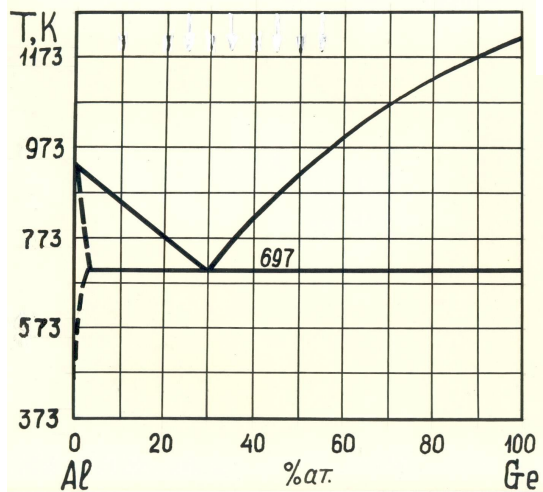
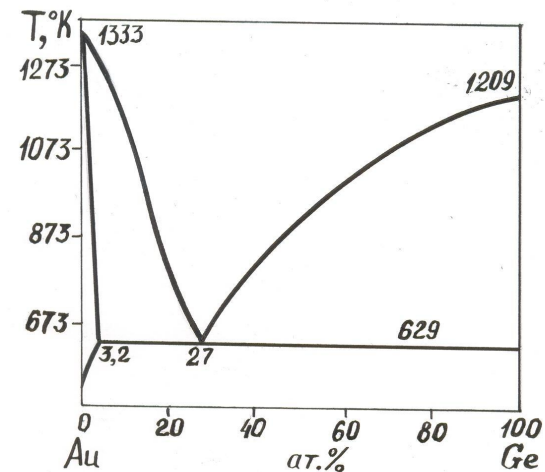
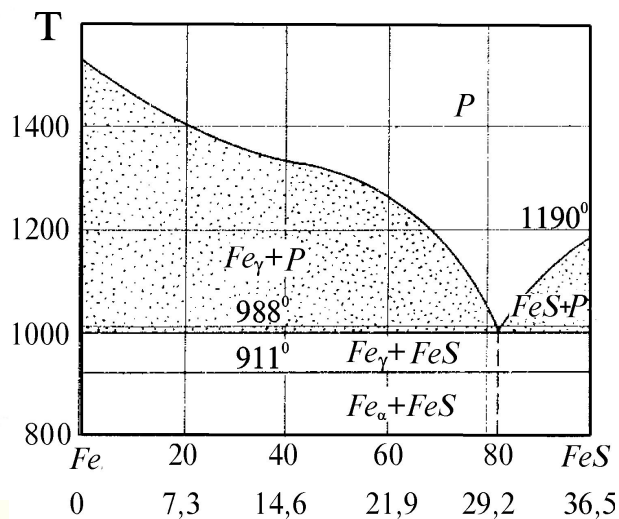
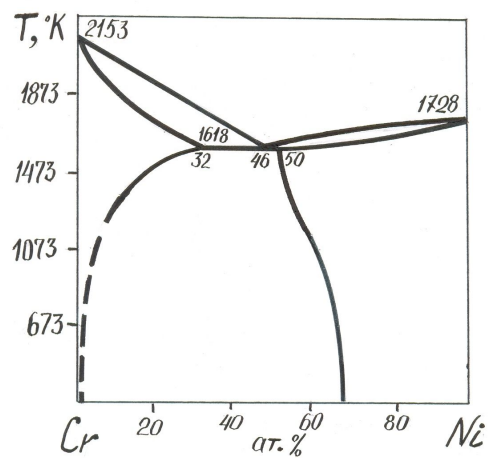
з необмеженою розчинністю у рідкому стані та евтектичним перетворенням

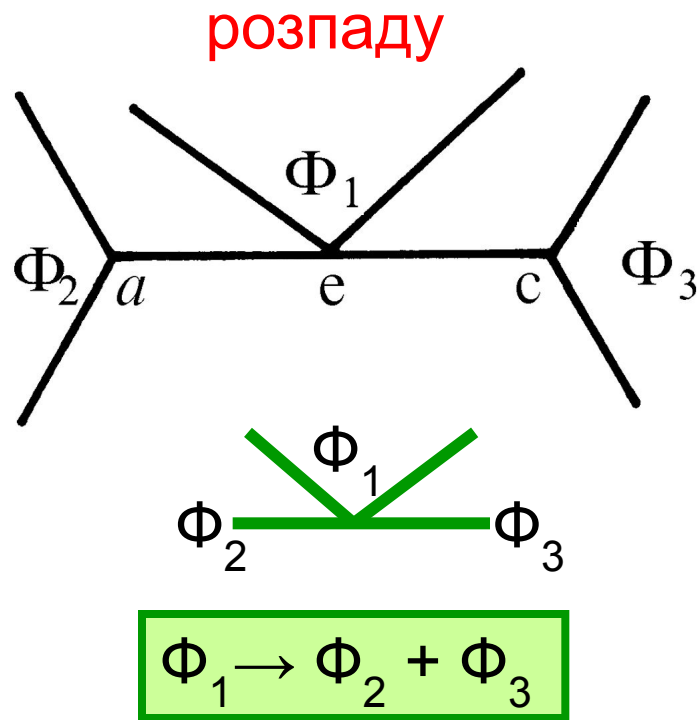
III

з необмеженою розчинністю у рідкому стані та перитектичним перетворенням

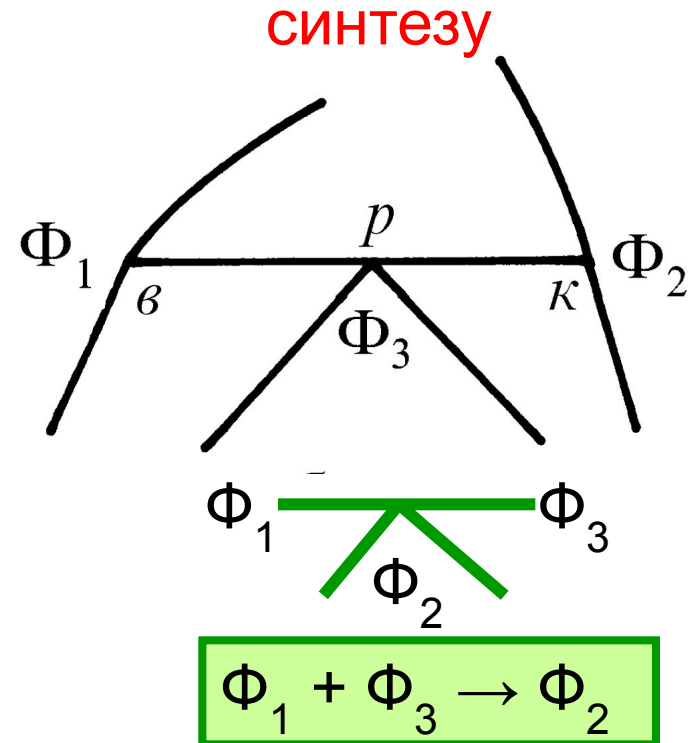
Реальні діаграми стану

3. Типи трифазних реакцій.

евтектичне,
евтектоїдне

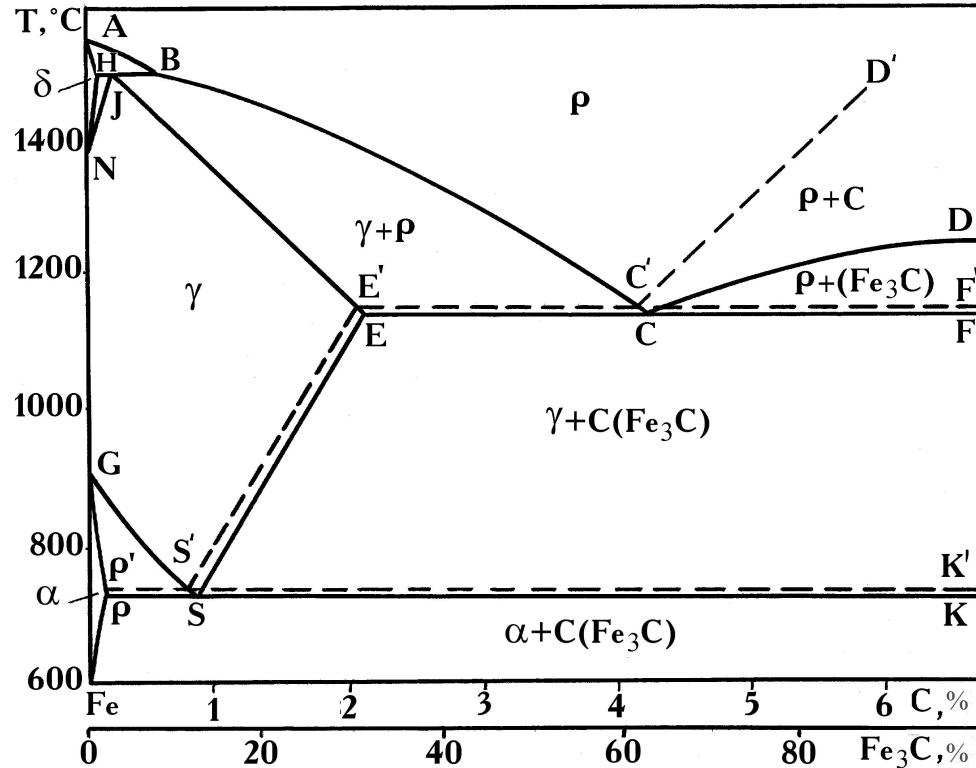
перитектичне,
перитектоїдне

Трифазні реакції позначені на діаграмі стану **горизонтальною** лінією.

4. Подвійна діаграма стану Fe-C.

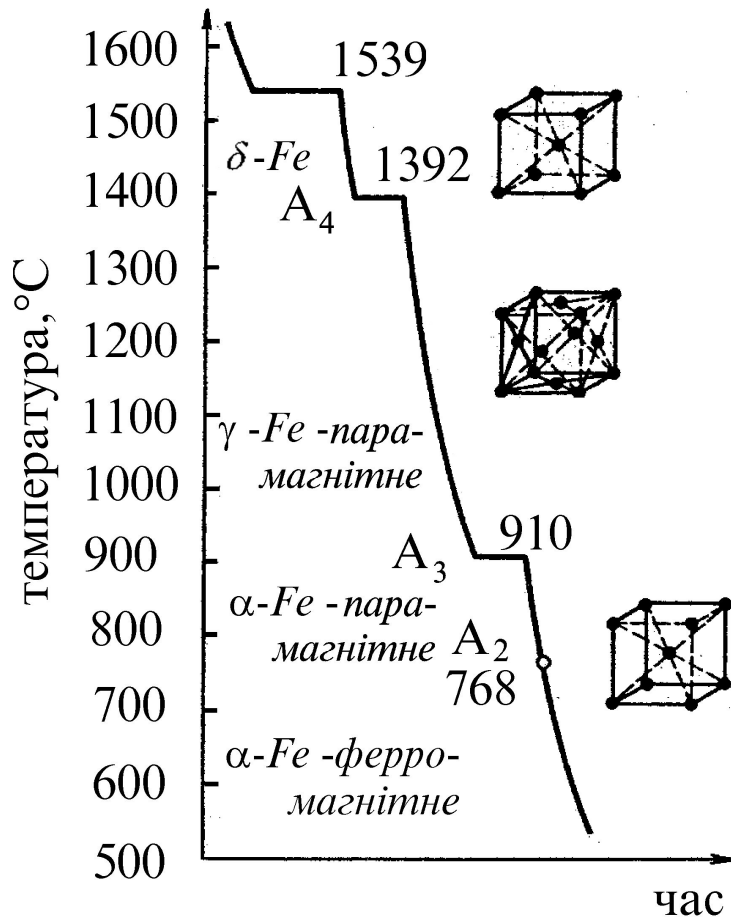
стабільна Fe-C
(залізо-графіт) _____

метастабільна Fe-Fe₃C
(залізо-цементит) _____

Компоненти Fe-C сплавів: Fe і C

Крива охолодження заліза

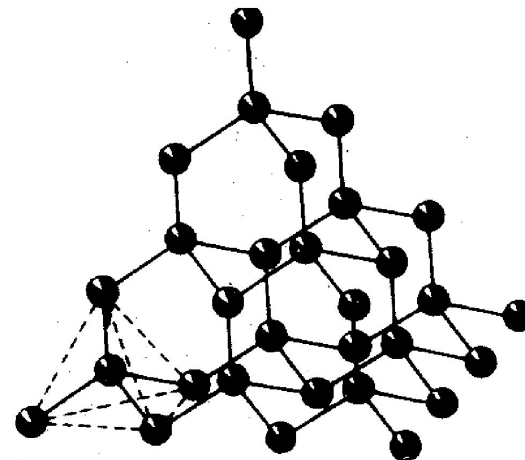
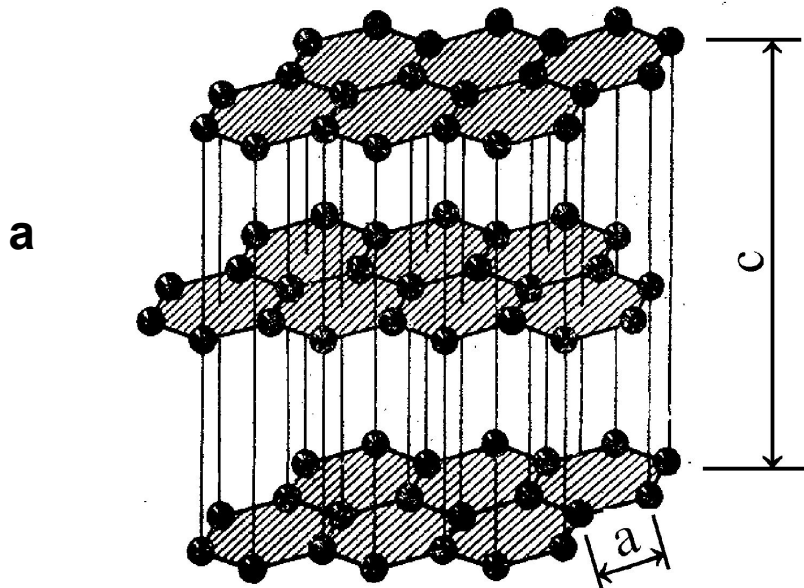
Залізо - це сріблясто-сірий металевий елемент, що має атомний номер 26, його атомний радіус становить 0,127 нм, атомна маса дорівнює 55,85, густина становить 7,86 г/см³. Технічне залізо містить 99,8...99,9 % Fe, плавиться при температурі 1539⁰С, міцність його дорівнює 200...250 Мн/м², твердість НВ 60...80, відносне видовження 40...50 %, відносне звуження 80 %. При температурі нижчій за 768⁰С залізо феромагнітне.

Поліморфний елемент, який в залежності від температури може мати кристалічні решітки ОЦК і ГЦК.

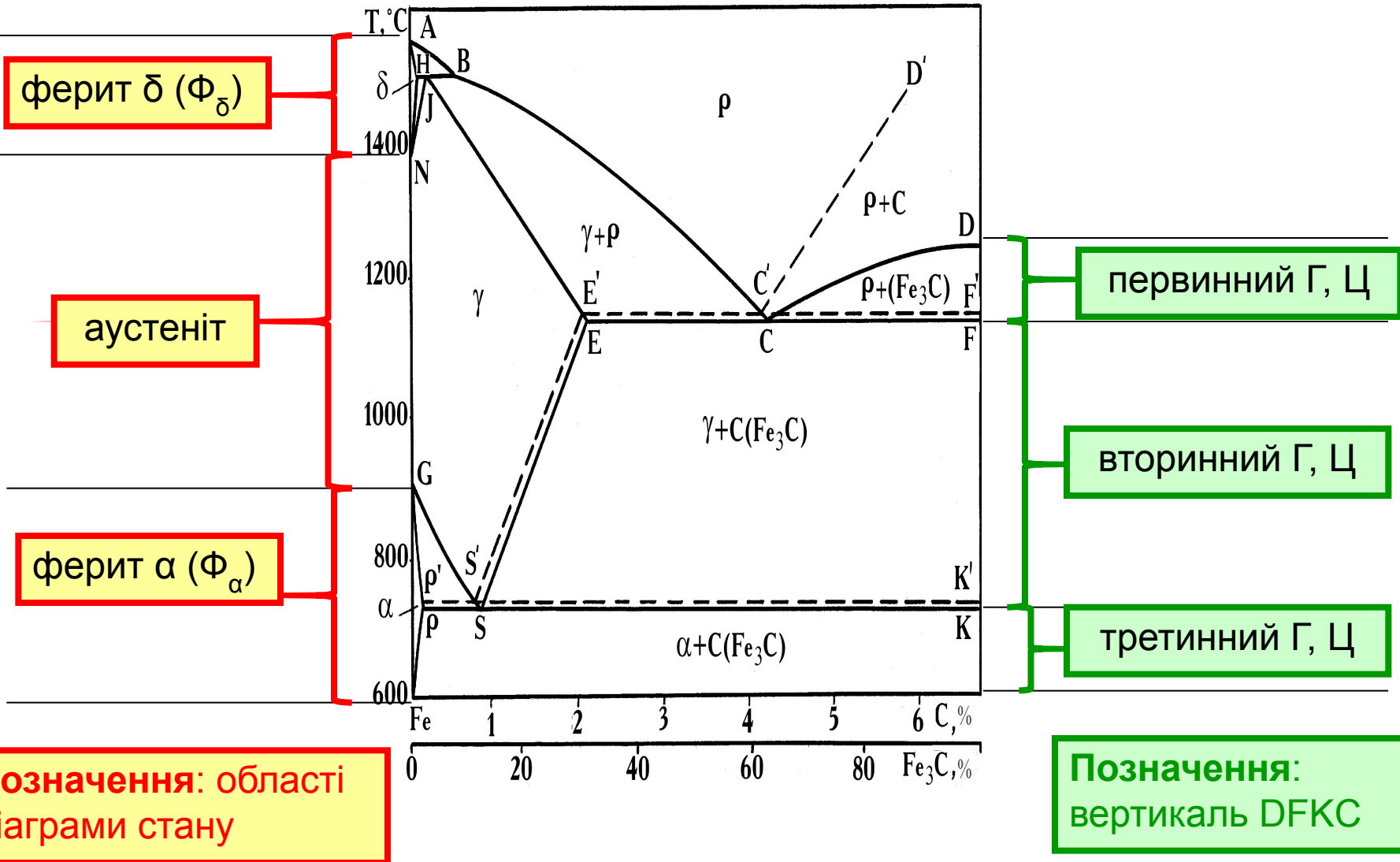
Вуглець - це неметалевий елемент з температурою плавлення 3500°C ; атомний номер 6, атомна маса 12, з атомний радіус 0,077 нм; поліморфний: існує у вигляді графіту або алмазу.

Графіт має гексагональну шарувату решітку (а). В шарі ковалентний зв'язок, міжатомні відстані невеликі 0,14 нм. Між шарами відстані великі 0,34 нм, четверті електрони кожного атома колективізуються, що й надає графіту металічність: високу електро- і теплопровідність та непрозорість. Таким чином, графіт має складний **ковалентно-металевий** міжатомний зв'язок.

Алмаз має тетраедричну решітку (б), де відстані між кожними двома атомами дорівнюють 0,1545 нм. Через надзвичайно сильний **ковалентний** міжатомний зв'язок має високу твердість.

Фази Fe-C сплавів

Характеристика фаз Fe-C сплавів

Фази на основі заліза:

Φ_α , Φ_δ , A – тверді розчини **проникнення** відповідно у залізі α (ОЦК), δ (ОЦК) і γ (ГЦК).

Основні властивості **феритів**:

- низька твердість 60...80 НВ і міцність 250...270 МПа,
- висока пластичність: відносне видовження 30...40 %, звуження до 70 %;
- Φ_α магнітний на відміну від Φ_δ .

Властивості **аустеніту**:

- твердість 170...200 НВ;
- міцність 500...800 МПа;
- відносне видовження 30...40 %;
- немагнітний.

Високовуглецеві фази:

Г – графіт - модифікація чистого вуглецю.

Властивості:

- м'який та маломіцний.

Ц(цементит) - хімічна сполука, карбід заліза Fe_3C , що містить 6,67 %C ваг. Температура плавлення $1250^\circ C$; кристалічна решітка складна: орторомбічна шарувата з явно вираженою анізотропією зв'язку. Міжатомний зв'язок складний – ковалентно-металічний, що пояснює його високу твердість (НВ 800) та крихкість. Має дуже слабкі феромагнітні властивості нижче $210^\circ C$. Метастабільний: При нагріві розкладається на Fe і Г.

Класифікація Fe-C сплавів

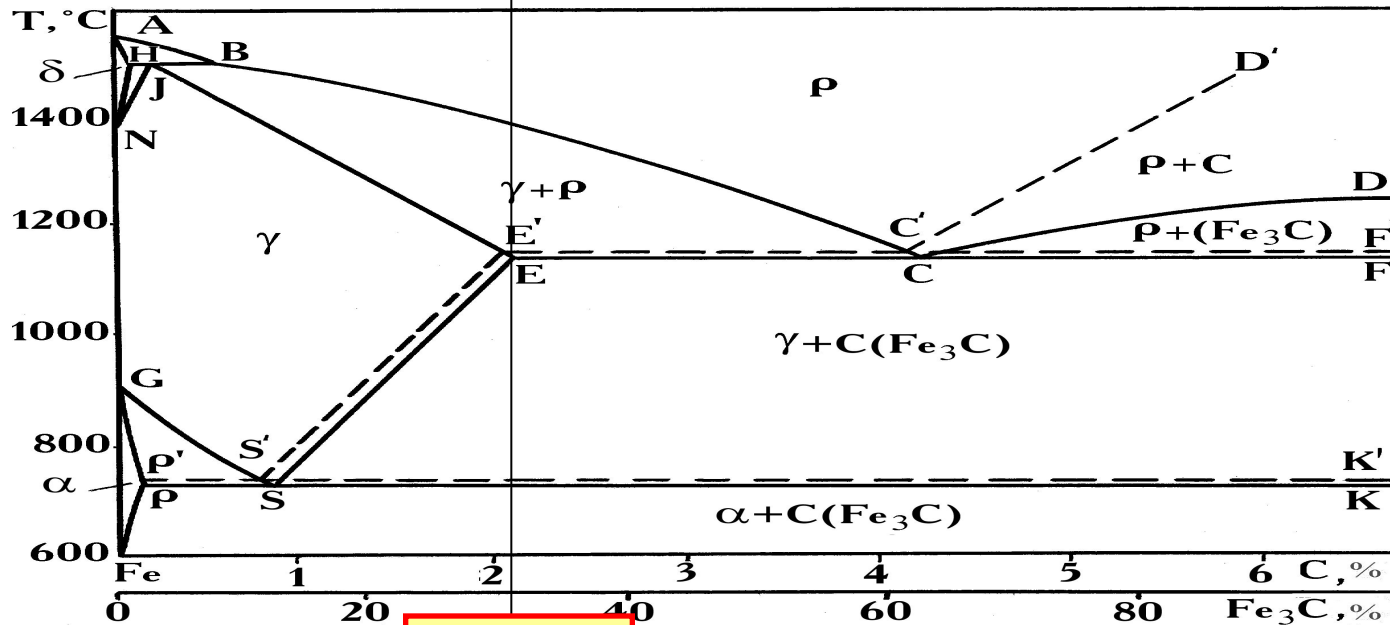
За технологічними властивостями Fe-C сплави розділяють на:

Сталі (деформівні сплави)

% C < 2,14

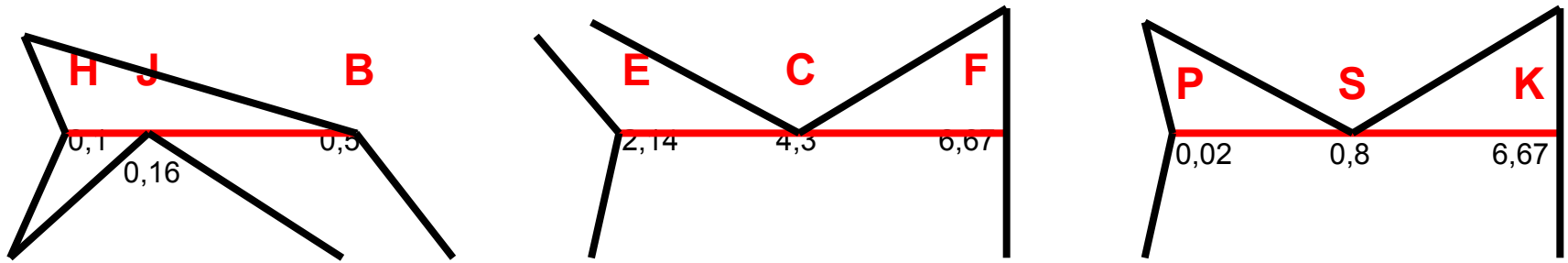
Чавуни (ливарні сплави)

% C > 2,14

2,14% C

Основні трифазні перетворення:

HJB – перитектичне перетворення за фазовою реакцією $\Phi_{\alpha 0,1} + P_{0,5} \rightarrow A_{0,16}$.
Відбувається у сплавах з вмістом вуглецю $0,1 < \%C < 0,5$.

ECF – евтектичне перетворення за фазовою реакцією
1) за метастабільною діаграмою стану (залізо-цементит):

2) за стабільною діаграмою стану (залізо-графіт):

Відбувається у сплавах з вмістом вуглецю більше 2,14%.

Є **основним** перетворенням у **чавунах**.

PSK – евтектоїдне (перлітне) перетворення за фазовою реакцією

Відбувається у сплавах з вмістом вуглецю більше 0,02%.

Є **основним** перетворенням у **сталях**.

Критичні точки у твердому стані

Критична точка	Лінія діаграми стану	Фазове перетворення
A_0	210°C	Втрата магнітних властивостей ζ при нагріві й набування при охолодженні
A_1	PSK	Евтектоїдне перетворення $A \leftrightarrow \text{П}$
A_2	768°C	Втрата магнітних властивостей Fe при нагріві й набування при охолодженні.
A_3	GS	Поліморфне перетворення $\Phi_{\alpha} \leftrightarrow A$
A_4	NH	Поліморфне перетворення $A \leftrightarrow \Phi_{\delta}$
A_{cm}	ES	Розчинення вторинного ζ_{II} при нагріві і виділення при охолодженні $A_{2,14} \leftrightarrow A_{0,8} + \zeta_{\text{II}}$